

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

CONGRESUL MONDIAL DE FILOSOFIE. FILOSOFIA LUI ARISTOTEL

(Atena, 9–15 iulie 2016)

Acolo unde a „înflorit gândul” și, evident, cultura europeană, în vechea Eladă, a venit pe lume, cu 2400 de ani în urmă, Aristotel, despre care Hegel nu a ezitat să afirme că „a fost unul dintre cele mai bogate și mai cuprinzătoare (profunde) genii științifice care au apărut vreodată (*Istoria filosofiei*, vol. I, p. 562). De asemeni, același eminent exeget considera că Stagiritul „a fost un bărbat alături de care nici o epocă nu poate pune unul care să-l egaleze” (*Ibid.*).

Așadar, un moment de referință în istoria filosofiei și, totodată, a culturii universale, căruia actualii compatrioți ai gânditorului, susținuți de cele mai înalte autorități științifice și politice ale Republicii Elene, nu și-au cruțat energiile pentru a-l celebra cu fastul și strălucirea cuvenite. Fără îndoială, cel mai important eveniment, în jurul căruia au gravitat toate celelalte, a fost Congresul Mondial de Filosofie consacrat operei lui Aristotel. Desfășurat, între 9–15 iulie 2016, la Atena, unde Stagiritul, după cum se știe, a studiat filosofia îndeosebi cu Platon și, la rândul său, a ținut cursuri de filosofie pentru discipolii săi, a gândit și elaborat marile sale lucrări filosofice și științifice, Congresul a avut un caracter unic. O particularitate ce provine din faptul că a fost găzduit de orașul împodobit cu inegalabile monumente ale gândirii și creației culturale, zămislite de un popor ce a trăit în spiritul libertății și frumuseții, afirmându-și astfel superioritatea prezenței sale în lume.

La umbra Acropolei încoronată de expresia echilibrului între spirit și materie, obiectivată de geniul lui Fidias în eleganța Partenonului, drapat în albastrul strălucitor al cerului attic, profesioniști și iubitori ai gândului de pe toate continentele au trăit zile de neuitat. Undeva, lângă acest loc sacru, în spațiul copleșitor al vechiului Odeon, construit de Herodes Atticus, aproape de teatrul lui Dionysos, unde stăruie îndepărtatele ecouri ale ceremoniilor închinat lui Dionysos, ale reprezentațiilor dramatice cu operele lui Eschil, Sofocle, Euripide, a survenit solemnitatea impresionantă a inaugurării Congresului. Reuniunile științifice propriu-zise s-au ținut în principal la Școala de Filosofie a Universității din Atena, conectată la o ilustră tradiție în domeniu. Este vorba despre Academia lui Platon, Liceul lui Aristotel, Grădina lui Epicur, Stoa lui Zenon (Porticul decorat cu picturi), dar și vechea Agora, Templul lui Zeus, locurile înveșnicite de existența și filosofările lui Socrate, Diogene, precum și de alți intelectuali care au sporit zestrea culturală și filosofică a umanității. Contactul spiritual și emoțional cu acest trecut fabulos ne-a fost înlesnit grație desfășurării anumitor sesiuni speciale pe unele dintre locurile menționate (Academia, Liceul, Templul lui Zeus), ceea ce a stimulat trăirile și filosofarea, reluând concepte și idei aristotelice în contextul actualității. Ni s-a reconfirmat astfel legitimitatea afirmației potrivit căreia Stagiritul ar putea fi numit, alături de Platon, „dascăl al neamului omenesc” (Hegel, *op. cit.*, p. 563).

Cu dimensiuni enciclopedice, implicând întreaga sferă a reprezentărilor omenești, opera lui Aristotel, de la metafizică, științele naturii, la cele morale, politice, a uimit și continuă să-i surprindă pe cei interesați, prin profunzime și caracterul speculativ. Străbătând veacurile, dintr-o zare în alta a lumii, ea și-a dovedit importanța fundamentală pentru cunoaștere, influențând evoluția culturii universale. De aceea, la sugestia organizatorilor Congresului, participanții au depășit acest nivel de abordare și au încercat să reexamineze lucrările lui Aristotel, pentru a descoperi ce anume este valabil, relevant în contextul problemelor specifice timpului nostru. Acestui orizont de tratare i-au fost circumscrise, în programul Congresului, patru sesiuni plenare și tot atâtea simpozioane, precum și 31 de secțiuni tematice, centrate pe întreaga arie problematică a filosofului.

Ni se pare important să amintim, în contextul de față, că Aristotel, pornind de la observația că în sufletul tuturor oamenilor sălășluiește dorința de cunoaștere, formulează judecata conform căreia „...dacă oamenii s-au îndeletnicit cu filosofia spre a evita neștiința, e limpede că au năzuit spre cunoaștere pentru a dobândi o pricepere a lucrurilor, și nu în vederea unui folos oarecare” (*Metafizica*, București, Editura Academiei, 1965, p. 55). Prin urmare, filosofia „nu urmărește scopuri practice”; ea cercetează primele principii și cauze, între care *binele* și *scopul* sunt absolute. În viziunea lui Aristotel, binele suprem este scopul ultim al lumii.

Privită în întregul ei, creația Stagiritului poate fi delimitată în: *filosofia teoretică* ce cuprinde fizica și metafizica, orientată exclusiv spre cunoaștere, și *filosofia practică*, rezervată filosofării (reflecției) asupra acțiunilor umane și a scopului lor (binele). Aceasta din urmă, gânditorul o numește „știința politică”, întrucât, în concepția lui, binele *polis*-ului îl implică pe acela al individului. Rezultă că ea implică și etica, care studiază binele fiecărei persoane, precum și comportamentul ei moral (*ethosul*).

Pentru realitatea socială în care trăim astăzi, trebuie subliniat că Aristotel definește *polis*-ul ca fiind societatea perfectă, suficientă sieși, în care omul poate realiza viața cea mai bună sau, altfel spus, fericirea. Astfel, filosoful este fondatorul conceptului de *republică democratică*, înțelesă ca societate politică, alcătuită din oameni liberi și egali, trăitori în prietenie, realizând o comunitate prosperă, înfloritoare. Paradoxal, însă, este faptul că, după o perioadă istorică atât de lungă, democrația încă nu este complet definită sub raport conceptual și, cu atât mai puțin, în orizontul praxisului. Ca atare, este îndreptățit îndemnul organizatorilor Congresului, ca participanții să examineze, din unghiul de vedere al actualității, problema naturii și calității democrației contemporane nu doar în Europa, ci și în lumea întreagă, pentru a-i surprinde specificul și perspectivele sale. De pe acest promontoriu este foarte util să identificăm dilemele noastre politice, în acord cu principiul aristotelic al funcțiilor intelective (gândire, voință) ale omului, cu ergonul său. Este o exigență impusă de însăși filosofia Stagiritului, care susține unitatea întregii cunoașteri, teoretică și practică – exigență legată de necesitatea determinării posibilităților concrete ale prosperității umane, în formele democratice de guvernare.

Așa cum am arătat mai sus, Congresul a supus dezbaterilor o amplă tematică ce a inclus aspecte ale vieții lui Aristotel, dar mai ales cele ce alcătuiesc filosofia teoretică și practică, fără a omite corelația cu zbuiciumata actualitate a contemporaneității. În acest sens, fără a minimaliza importanța celorlalte subiecte, reținem câteva teme, semnificative prin ele însele, tratate în sesiunile plenare ale Congresului: etica lui Aristotel în era globală; teoria despre justiție și relevanța sa în vremea globalizării, precum și în raport cu politicile europene actuale; politică și relații între state ca idee și realitate. Totodată, subliniem că dezbateri interesante s-au purtat în cadrul simpozioanelor, unde atenția s-a centrat pe o seamă de aspecte vizând concepția lui Aristotel despre filosofie; despre natură și mediul înconjurător în relație cu problemele ecologice ale timpului nostru; gândirea lui Aristotel privind tehnologia, școala (educația) și filosofia culturii, omul și ergonul său. Acestea au fost detaliate în sesiunile speciale desfășurate în secțiunile tematice.

Evenimentul de la Atena a însemnat un autentic banchet al ideilor, de la care nu a lipsit și țara noastră, reprezentată de unii cercetători și universitari atrași de personalitatea și opera lui Aristotel. Cu regret, nu am izbutit să asistăm decât la comunicarea prof. univ. dr. Mihai D. Vasile, CS I la Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române, susținută în ședința Secțiunii a VI-a, în care s-a tratat tema privind influența lui Aristotel în filosofia târzie (bizantină, medievală, arabă etc.). Axată pe ideea „Canonul Aristotel – Kant”, comunicarea, în partea ei de originalitate, a tratat chestiunea paralelismului dintre dualitatea aristotelică *intellect activ* (*nous poietikos*) – *intellect pasiv* (*nous pathetikos*) abordată în tratatul *Despre suflet*, și dualitatea kantiană: *intellectus archetypus* – *intellectus ectypus*, teoretizată în *Critica rațiunii pure*. Comunicarea a evidențiat ideea potrivit căreia interpretarea kantiană a dualității aristotelice conține numeroase elemente care o diferențiază de concepția aristotelică, întrucât introduce în „cea de-a treia idee a rațiunii pure”, ce conține numai o supoziție relativă a ființei, o unică și autosuficientă cauză a tuturor

seriilor cosmologice, anume conceptul rațional de Dumnezeu (*intellectus archetypus*), față de care „rațiunea umană este o palidă copie” (*intellectus ectypus*). Asistența a primit cu interes deosebit comunicarea, manifestându-și astfel aprecierea valorii sale. În afară de această contribuție, domnul Mihai D. Vasile a moderat, în calitate de președinte, ședința aceleiași secțiuni, din ziua de luni, 11 iulie.

În ceea ce îl privește, autorul rândurilor de față a avut onoarea de a fi fost desemnat președinte al dezbaterilor din cadrul a două secțiuni tematice: Retorica și filosofia comunicării; Filosofia limbajului la Aristotel. În sesiunea din prima zi a celei de-a doua secțiuni, am prezentat comunicarea „Aristotel: gândire și limbaj”, în care am argumentat că prin analiza relației dintre gândire și limbaj, Aristotel a contribuit decisiv la fundamentarea filosofiei limbajului. Cercetând limbajul în raporturile sale cu gândirea și existența, Stagiritul a demonstrat că limbajul nu este un simplu instrument de comunicare, ci reprezintă o modalitate de cunoaștere sau „descifrare” a lumii. Cuvântul reflectă realitatea prin intermediul gândirii și, în această situație, el nu este un sclav al ideilor sau conceptelor. Dimpotrivă, constituie chiar un factor decisiv al elaborării acestora. În pofida autorității sale filosofice, gândirea aristotelică despre limbaj, împreună cu întreaga tradiție pe care a determinat-o, a generat o puternică reacție în rândul filosofilor contemporani, îndeosebi al celor de orientare criticistă. În concluzie, comunicarea noastră a subliniat că asemenea critici intră, până la un punct, sub zodia normalității cugetării și a evoluției științei. Excedată ni se pare numai tentativa de a-l face cumva răspunzător pe Aristotel, pentru faptul că nu a dat soluții interogațiilor noastre, de astăzi. În rest, Stagiritul continuă să fie prezent printre noi și să ne învețe, ceea ce este o performanță extrem de greu de atins. Comunicarea a captat atenția audiențelor, lucru dovedit de numărul mare al întrebărilor puse autorului, precum și de interesantele comentarii dezvoltate de vorbitori.

În ansamblu, Congresul s-a constituit într-un eveniment spiritual de excepție, prin care i s-a adus cinstita cuvenită lui Aristotel, filosoful ce și-a pus, alături de Platon, o pecete de neșters asupra culturii universale. Totodată, comunicările și dezbaterile care le-au urmat au confirmat actualitatea gândirii lui Aristotel, îndeosebi în domeniile metafizicii clasice, ontologiei, logicii, filosofiei analitice și, indiscutabil, al filosofiei practice. Cu alte cuvinte, după 2400 de ani de la naștere, Aristotel nu a rămas doar o piesă de muzeu, ci continuă să stimuleze gândirea și cultura umanității, într-un chip ce se instituie drept model de înaltă spiritualitate.

Marin Aiftincă